

Projektet har intervjuat djurägare med bland annat får i flera europeiska länder. Fårskötseln ser väldigt olika ut, men anledningen till att vara fårägare är ganska lika oberoende av var man bor. Här sardafår i Italien. Foto: Ricardo Primi

Projektets syfte var att se hur ekologiska gårdar med flera djurslag tillsammans kunde utnyttja fördelar i systemet och skapa hållbar produktion. Här en bild från en av de franska gårdar som ingick i studien. Foto: Marie Destruel

Får på europeiska gårdar med flera djurslag

I projektet Mixenable studerar vi ekologiska gårdar som har mer än ett djurslag. Målet är att öka förståelsen för denna typ av produktion, att finna uthålliga och robusta former för den och att föreslå förbättrade strategier. Totalt intervjuades mer än 100 jordbrukare i ett antal europeiska länder, vilket ger en ögonblicksbild av hur denna typ av jordbruk kan se ut i olika regioner. Här presenteras några resultat från de gårdar som har får.

Stor variation mellan gårdar

Av de gårdar som ingår i studien är det 40 stycken som har får bland sina två eller tre producerande djurslag. Merparten av dessa gårdar, belägna i Sverige (13), Belgien (4), Frankrike (10), Schweiz (2) och Österrike (4), har fåren främst för köttproduktion. Resten har mjölkfår, varav sex finns i Italien och en i Österrike. De svenska gårdarna är alla belägna i den norra halvan av landet.

Gårdarnas areal av åker och olika typer av betesmark varierar från 15 ha till över 250 ha. Antalet tackor varierar från 5 till mer än 500. De största besättningarna finns på gårdar med mjölkproduktion. Fårproduktionen kombineras oftast med köttboskap, men också med getter, mjölkkor, grisar och/eller fjäderfä.

På gårdarna finns mer än 20 olika fårraser. Bland mjölkfåren är de vanligaste comisana och massese. På de köttproducerande gårdarna finns lokala raser, exempelvis böhmer waldschafe, noire du velay, tarasconnaise och gotlandsfår, men också vanliga kötttraser och korsningar, framför allt på de svenska gårdarna. Medelvikten hos de vuxna tackorna varierar mellan 40 och 90 kg. Byggnaderna för får har vanligen djupströbädd med halm. Ibland hålls fåren i samma hus som gårdens nötboskap eller getter.

Bete och foder

Betesperioden varierar från cirka 5 månader på de svenska gårdarna till bete året om på flera av de italienska. I Frankrike är fåren normalt på bete cirka 9 månader om året.

Tio av gårdarna låter fåren beta tillsammans med något annat djurslag, åtminstone någon del av säsongen. På 20 gårdar låter man i stället fåren beta före eller efter det andra djurslaget under samma betessäsong. Alla italienska och de flesta franska gårdarna har något av dessa system, men bara ett fåtal av de svenska. På en av de svenska gårdarna kan kvigor beta under våren där tackor och lamm sedan släpps i juli. De flesta svenska gårdar har dock bete med nöt och får vartannat år på en del av arealen.

Bete efter tröskade grödor förekommer på flera franska gårdar. Vanliga grödor är vete, bovete, korn och även raps. Det är oftast bara ett fåtal dagar som djuren går på dessa grödor.

Hö är vanligast som grovfoder till fåren på de franska gårdarna, medan det i Sverige är mest rundbalsensilage som används. Egen odling av spannmål (vete, korn, havre, rågvete eller råg) till foder förekommer på flera håll. Också på ett par av de svenska gårdarna utfodrar man med eget korn eller havre. I övrigt används inköpt kraftfoder, i den mån man över huvud taget ger något. På tre av de österrikiska gårdarna får fåren inget kraftfoder alls. Detsamma gäller i två franska och två svenska besättningar.

Olika produkter till salu

Lantbrukarna tillfrågades om vilka produkter de säljer från sin djurproduktion, och även hur produkterna säljs och vilka intäkter det ger. Kött och/eller levande djur är den största produktkategorin. Det är lamm för slakt eller slutgödning, utslagstackor, baggar för avel, lammköttslådor

Projektet ville öka kunskaperna om fårhållning ur olika perspektiv för att kunna föreslå förbättringar. Här fårägaren Reto Fivian från Villarepos i Schweiz. Får-rasen heter engadinefår. Foto: Ursina Galbusera

Limousinetackor utanför Laqueuille. Foto: Lucille Steinmetz

i mer eller mindre styckad form samt korvar och andra processade produkter.

Ull såldes från fem av de franska gårdarna, en av de belgiska och två av de svenska. Priset varierar mycket, från cirka 2,50 kr/kg i Frankrike, till 35–80 kr/kg på de belgiska och svenska gårdarna. Priserna beror på typ av kund, men också på kvaliteten på ullen.

Försäljning av skinn nämndes på nio av de svenska gårdarna och på en av de österrikiska, så det är relativt unikt för Sverige. Det är inte bara skinn av gotlandsfår som säljs utan även från olika lantraser och korsningar.

Flera av gårdarna med mjölkfår har egen osttillverkning. Man säljer också mjölk, ibland en blandning av får- och getmjölk, till ett pris på 6–17 kr per liter.

Värdet av alla sålda produkter från fåren varierar från omkring 200 till 7 500 kr per tacka och år vid de studerade gårdarna. Högst intäkt har de båda schweiziska gårdarna, men där är också kostnadsnivån hög jämfört med andra länder. Direktförsäljning av olika slag, det vill säga marknader, gårdsbutiker och liknande, förekommer i alla de studerade länderna och står för i medeltal 65 % av försäljningsvärdet. Resten avser i huvudsak försäljning till slakteri. Bland de svenska gårdarna finns såväl låga som höga siffror på intäkt per tacka, med ett ganska starkt samband med hur produkterna säljs; en högre andel direktförsäljning ger högre intäkt per tacka. Observera dock att detta inte säger något om produktionens totalekonomi då vi inte har full insikt i utgifterna. Hur mycket av lammen som går till egen konsumtion kan jämte andra faktorer också spela stor roll, särskilt i de mindre besättningarna.

Varför ha får?

I intervjun ställdes en fråga om varför lantbrukaren har valt att arbeta med de olika djurslagen. Det finns många skäl att ha får! Inkomst/vinst nämndes av elva av bönderna, och ett par av dem sade att det ger snabbare avkastning på investeringar jämfört med nötkreatur. Det finns också en efterfrågan av produkterna. Fårens värde i betessystemet nämndes av flera bönder och andra sa att får är lätta att hantera och/eller att de helt enkelt gillar dem. Det fanns ingen uppenbar skillnad i motiv mellan lantbrukarna i de olika länderna.

Lantbrukarna fick också ange vilka styrkor, svagheter, möjligheter och hot de ser i sin produktion. Här följer en sammanställning av några av svaren.

Styrkor

Många nämnde att det är berikande för en själv att ha flera djurslag och det är också bra för marknaden att vara diversifierad. Dessutom blir såväl arbete som inkomst mer spritt över året. Flera nämnde att bete med olika djurslag minskar parasitbelastningen. Att får betar på annat sätt och delvis väljer andra arter än kor, till exempel mer buskar, är en annan fördel, liksom att olika djurslag kan vara lämpliga på olika typer av betesmark. Genom att det ena djurslaget kan äta vad det andra ratar används betesmarkerna effektivt och håller längre. En österrikisk producent sa som exempel att det som fåren lämnar kan åsnorna beta, och det åsnorna lämnar kan hästarna äta. En av de svenska lantbrukarna påpekade att får är bra på att beta skräppa i unga stadier. Fåren kan som tidigare nämnts också användas för att ”rensa” efter skörd av spannmål eller andra grödor. Fårproduktion har låga kostnader och det är lätt att öka eller minska antalet får efter tillgången till foder eller efterfrågan på produkter. Marknaden för lammkött är relativt stabil och de tillfrågade lantbrukarna ser inget problem att bli av med köttet.

Svagheter

Att ha flera djurslag kräver mer kunskap och ger till viss del mer jobb. Det kan vara både en fördel och en nackdel att arbetstoppar infaller vid olika tidpunkter. Låga priser på kött som säljs till slakteri nämns som en svaghet av några och lönsamheten kan vara ett problem. Några av lantbrukarna menar att får kräver mer arbete än kött djur och att det är en nackdel att de inte bör beta på blöta marker. Får och getter är ingen bra kombination ur parasitsynpunkt. Får behöver bättre staket än nöt och stängslingen tar mer tid när den måste anpassas för olika djurslag. Försäljningen av fårprodukter är till stor del säsongsbetonad och att sälja köttet själv tar tid. Man måste tycka att det är roligt att ha kontakt med kunderna. En producent påpekade att eftersom får är mer kräsna med fodret jämfört med kött djur och hästar ställer det högre krav på vallskörden. Men, flera av lantbrukarna, däribland de flesta italienska och fyra av de svenska, hävdade att de inte kunde se några svagheter i att ha flera djurslag.

Möjligheter

Flera av lantbrukarna menar att det finns en obegränsad efterfrågan av lammkött. Priset skulle kunna sättas högre. Att ha en lokal ras kan vara en fördel vid direktförsäljning. Att ha mer besöksverksamhet är en möjlighet för en del. Det finns också möjlighet att hyra ut får för bete under sommaren. Mjolk och kött är en bra kombination, då priserna ofta är höga vid olika tidpunkter.

Hot

De hot som nämndes är nog väl kända för Fårskötsels läsare och är desamma för lantbrukarna i alla länder - om det är någon tröst. Det rör sig om klimatförändring, rovdjur, samt osäkerhet kring ekonomi och jordbruksstöd. Risk för nya sjukdomar, djurrättsaktivister och minskad köttkonsumtion nämndes också. Gårdar nära ett större samhälle har nära till en bra marknad men kan också riskera bebyggelse på marken.

För framtiden?

Mitt intryck är att fåren väl fyller sin funktion på dessa gårdar och att de ses som ett positivt inslag. Att ha fler än ett djurslag kan vara en väg mot ett mer hållbart jordbruk. De allra flesta lantbrukarna i studien angav en poäng på tre eller fyra på en fyrgradig skala rörande hur nöjd man är med sin produktion. Genom att ha fler ben att stå på kan man som producent vara bättre rustad i en osäker framtid. Kanske skulle fler svenska lammproducenter försöka sig på detta, och kanske kombinera fåren med andra djurslag än nöt, som nu är det vanligaste. Ökat samarbete mellan granngårdar med olika djurslag borde också kunna ge fördelar.

En av de skillnader som kom fram i studien var att de svenska fårgårdarna förädlade och sålde skinn i betydligt större omfattning än sina europeiska kollegor. Här härjedalsfår från en av de ekologiska gårdar som ingick i studien. Foto: Mathilde Blanc

Projektet finansieras av EU:s fond Core Organic Cofund. Sammanställningar pågår rörande produktivitet, hållbarhet, vad som karakteriserar gårdar som avviker positivt samt välfärdsaspekter för såväl djur som människor på denna typ av gårdar. Projektet ska avslutas under 2021. De institutioner som medverkar är, förutom SLU, BOKU (Österrike), CRAW (Belgien), FiBL (Schweiz), Forschungsring (Tyskland), IDELE (Frankrike), ITAB (Frankrike), Thünen Institut (Tyskland), Università degli Studi della Tuscia (Italien) samt franska INRAE som koordinerar arbetet.

Gun Bernes, SLU

SPANNEX

Vår populära lammnäring är skummjölksbaserad, svenskproducerad och rikligt berikad både med vitaminer och prebiotikan Profeed. Se erbjudande i din butik.

SPANNEX AB

Vassbottengatan 14, 462 38 Vänersborg • Tel: +46 (0) 521-26 20 50 • Fax: +46 (0) 521-26 20 51
Hemsida: www.spannex.se • E-post: info@spannex.se